

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ ВИВЧЕННІ КУРСУ «УКРАЇНЬСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»

Тетяна ГРОМКО (Кіровоград, Україна)

В умовах розбудови України, утвердження її на міжнародній арені, закріплення української мови як державної, розширення процесів демократизації нашого суспільства постала настійна потреба впровадження української мови в усі сфери життєдіяльності держави, забезпечення використання її у професійній діяльності кожного.

Постановка проблеми та її зв'язок із науково-практичними завданнями. Завдання вищої школи – готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою у повсякденно-професійній, офіційно-документальній сфері, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху. Акцент переноситься з традиційної настанови – засвоєння відомостей про літературні норми усіх рівнів мовної ієрархії – на формування навичок професійної комунікації, студювання особливостей фахової мови, на розвиток культури мови, мислення і поведінки особистості.

Ціль написання статті. Отже, майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як система світобачення, засіб культурного співжиття в суспільстві, самоформування і самовираження особистості. Науково доведено, що стрижневими компонентами професійно-комунікативної діяльності є мовленнєва компетенція і компетентність.

Реалізація цього завдання у вищих навчальних закладах України здійснюється шляхом вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» [6]. Зміст дисципліни покликаний не лише узагальнити й систематизувати знання з української мови, набуті студентами у школі, а й сформувати мовну особистість, обізнану з культурою усного і писемного мовлення, яка вміє в повному обсязі використовувати набуті знання, уміння і навички для оптимальної мовної поведінки в професійній сфері.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота студентів полягає в свідомій самоорганізації процесу засвоєння знань, набутті необхідних навичок. Вона сприяє розвитку і вдосконаленню якостей, здібностей та вмінь студентів методами самовиховання, самонавчання і саморозвитку.

Самостійне опрацювання програмного матеріалу (як обов'язкова форма навчання у вищому навчальному закладі 3-4 рівня акредитації) завершує цілісне вивчення теоретичного змісту програми навчальної дисципліни. Значну кількість матеріалу студенти опрацьовують без викладача з наступним контролем. Не зважаючи на те, що матеріал вивчався самостійно, але в екзаменаційні (залікові, модульні) питання він вноситься обов'язково.

Згідно з навчальним планом на самостійну роботу відведено 32 години для студентів заочної форми навчання. Питання запропоновані на самостійне вивчення розподілені за темами програми, що дозволяє скласти цілісне бачення кожної теми. Слухачі, опрацьовуючи матеріал самостійно вдосконалюють методи самонавчання, розвивають творчий потенціал, формують вміння та навички опрацювання навчального матеріалу, роботи з рекомендованою літературою.

Питання, що виносяться на самовивчення включені до переліку питань для контролю засвоєного матеріалу навчальної дисципліни на прикладі теми «Юридична термінологія».

Теоретичні питання.

1. Поняття терміноелемента. Утворення складових термінів.
2. Юридичні поняття-метафори та їх термінологічне позначення.
3. Проблема синонімії, омонімії та полісемії юридичних термінів.
4. Ознаки на особливості юридичної термінології.
5. Процес формування, розвитку та вдосконалення юридичної термінології. Його зв'язок з суспільною свідомістю і праворозумінням, з особливостями національної культури.
6. Гносеологічні та спеціально-юридичні фактори розвитку юридичних терміносистем.

7. Склад терміносистем юриспруденції. Співвідношення власне українських, запозичених, калькованих термінів у терміносистемах юриспруденції.
8. Особливості міжнародних терміносистем міжнародних договорів ООН та Ради Європи.
9. Проблема визначення понять, що позначаються юридичними термінами. Роль та типи дефініцій в юридичній термінології.
10. Проблема оцінності поняття, яке позначається юридичним терміном. Роль юридичних презумпцій та фікцій у розвитку терміносистем.

Практичні завдання.

1. Перекладіть українською мовою юридичні терміни. Послугуючись юридичною енциклопедією, з'ясуйте значення виділених слів. *Сделка, иск, исковая давность, ходатайство, уголовное право, гражданское право, гражданские права, судебные издержки, несостоятельность должника, судопроизводство, постановление суда, решение суда, косвенные улики, вещественные доказательства, показания свидетелей, состав преступления.*

2. Схарактеризуйте юридичні терміни за схемою: 1) дефініція (що означає термін), 2) ступінь спеціалізації (загальнонауковий, міжгалузевий, вузькоспеціалізований), 3) походження (власний, запозичений), 4) спосіб творення (для власномовних термінів). *Закон, галузь права, нормативно-правовий акт, інтерпретаційно-правовий акт, правозастосовчі помилки, міжнародний договір, імплементація, інкорпорація, пролонгація, денонсація, позовна заява, юридична особа публічного права, приватноправові відносини, правочин, дерегулювання суспільних відносин, ПАТ, ПрАТ.*

3. Зредагуйте словосполучення. Вкажіть терміносполуки і поясніть їх значення. *Третя особа на боці відповідача, третя особа на боці позивача, винести рішення, заключити договір, розбійні нападки, імплементація міжнародної угоди, дискримінація по статі, раціоналізуюча пропозиція, промисловий приклад, померла спадщина.*

4. Порівняйте значення терміну «закон» у юриспруденції, філософії, соціології.

5. Випишіть з юридичної енциклопедії значення терміну «право», зробивши бібліографічний опис із зазначенням сторінки. Підберіть синоніми до цього терміну. Яких значень терміну «право» стосуються ці синоніми?

6. Користуючись чинним законодавством та довідковою літературою, з'ясуйте значення термінів «три відсотки річних» та «три проценти річних». Чи є ці терміни синонімами? Чи належать вони до однієї терміносистеми? Відповідь обґрунтуйте.

7. Користуючись електронними джерелами, поясніть юридичні метафори «суддя-геркулес», «претор не займається дрібницями», «справа, шита білими нитками». Відповідь запишіть, зробивши бібліографічний опис із зазначенням сторінки.

8. Випишіть зі словника 10 юридичних термінів іншомовного походження. З'ясуйте їх значення та поясніть написання. Доберіть українські відповідники.

9. З'ясуйте значення іншомовних юридичних термінів. Доберіть до них українські відповідники. Чи виправдане використання англіцизмів? *Нормативно-правова лакуна, промульгація, імміграція, делікт, делінквент, інтерпретаційно-правовий акт.*

10. Доберіть 5-10 юридичних термінів чи терміносполук, до складу яких входять інтернаціональні словотворчі елементи: *анти-, інтер-, суб-, екс-, пост-, моно-*.

11. Встановіть відповідність між юридичними термінами у терміносистемі цивільного права: *пропозиція укласти договір, прийняття пропозиції укласти договір, оферта, акцепт.*

12. Встановіть відповідність між українськими та іншомовними юридичними термінами, що належать до однієї терміносистеми: *політичні права, активне виборче право, пасивне виборче право, право на життя, заборона смертної кари, застосування летальної сили.* Котрі з цих термінів є ядром, а котрі периферійними термінами і у якій саме терміносистемі?

13. Випишіть з юридичної енциклопедії дефініції понять «закон», «право», «законодавство», «нормативно-правовий акт», «кодекс», зробивши бібліографічний опис із зазначенням сторінки. Які ознаки відповідних понять закріплено у дефініціях, а які, на вашу думку, не закріплено?

14. Запишіть 10 українських юридичних термінів, котрі походять з латинської чи грецької мови. Знайдіть їх дефініції – нормативні чи наукові.

15. Запишіть 10 юридичних термінів, котрі входять до терміносистеми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (в її офіційному перекладі українською мовою). Чи відрізняється зміст понять, що позначаються цими юридичними термінами, у правовій системі України? Відповідь поясніть з покликанням на дефініції цих термінів.

Із переліку питань викладач формує завдання для модульного контролю, а також для складання заліку чи іспиту. Також ці питання можуть слугувати темами рефератів, індивідуальних завдань (в тому числі і для самоконтролю).

1. Поняття та ознаки юридичного терміна

2. Відмінність юридичного терміну від загальноживаного слова, професіоналізму та номенклатури
3. Види юридичних термінів.
4. Способи творення юридичних термінів (вторинна номінація, морфологічний, синтаксичний, запозичення).
5. Поняття юридичної термінології, терміносистеми та термінологічного поля юридичних термінів.
6. Синоніми, омоніми, евфемізми в юриспруденції
7. Оціночні поняття та їх позначення юридичними термінами
8. Дефініції понять, що позначаються юридичними термінами
9. Співвідношення термінів та понять.
10. Юридична термінологія в системі суспільно-політичних терміносистем.
11. Співвідношення понять «юридична термінологія» та «термінологія правознавства».
12. Юридичні поняття-метафори та їх термінологічне позначення.
13. Ознаки на особливості юридичної термінології.
14. Процес формування, розвитку та вдосконалення юридичної термінології. Його зв'язок з суспільною свідомістю і праворозумінням, з особливостями національної культури. Виникнення терміносистем юриспруденції, основні етапи їх розвитку.
15. Склад терміносистем юриспруденції. Співвідношення власне українських, запозичених, калькованих термінів у терміносистемах юриспруденції.

Тести з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»

Тести на підтвердження чи спростування (А. вірно Б. невірно)

1. Твердження про те, що юридичний термін – це слово або словосполучення, що позначає поняття юридичної сфери і має визначення в юридичній літературі,
2. Твердження про те, що юридична термінологія – історично сформована сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері законодавства, юридичної науки і практики
3. Твердження про те, що юридична термінологія – це сукупність термінів, котрі висловлюють поняття певної галузі науки й техніки, що сформувалися історично, взагалі – спеціальної сфери людських знань чи діяльності
4. Твердження про те, що терміносистема – система юридичних термінів певної предметної сфери
5. Твердження про те, що термінологічне поле – це певна предметна сфера, у якій термін має стале значення
6. Твердження про те, що текст з точки зору мови – це письмова система знаків, які становлять лінійну послідовність висловлювань, об'єднаних у тематичну та структурну цілісність
7. Твердження про те, що функціональний (мовленнєвий) стиль – сукупність прийомів відбору та сполучень мовленнєвих засобів, функціонально зумовлених змістом, метою та обставинами спілкування.

Тести на вибір одного з двох (трьох) варіантів

8. Юридичний термін – це категорія
 - А. мови
 - Б. мислення
9. За структурою юридичні терміни поділяються на
 - А. звичайні
 - Б. прості
 - В. однослівні
10. За структурою юридичні терміни поділяються на
 - А. звичайні
 - Б. спеціальні
 - В. двослівні
 - Г. складні
11. До ознак юридичного терміна належить
 - А. багатозначність
 - Б. когнітивність
 - В. дефінітивність
12. До ознак мовних засобів юридичних текстів належить:
 - А. усталеність мовних зворотів
 - Б. образність
 - В. наявність цитат
13. Юридичному терміну обов'язково повинні бути притаманні ознаки
 - А. системності

- Б. системності та дефінітивності
 В. дефінітивності та багатозначності
 14. В українській юридичній термінології однозначно переважають
 А. односкладові юридичні терміни
 Б. двоскладові юридичні терміни, утворені за моделлю «прикметник+іменник»
 В. трискладові або багатоскладові юридичні терміни, утворені за різними продуктивними моделями
 15. При запозиченні юридичного терміна з іншої мови відбувається запозичення
 А. лише терміна
 Б. лише поняття
 В. терміна і поняття, яке цей термін позначає
 16. Встановіть відповідність у вигляді букв і цифр між терміном та способом його творення

1. злочин	А. вторинна номінація
2. склад злочину	Б. запозичення
3. співучасник	В. синтаксичний
4. кримінологія	Г. морфологічний
	Г. безсуфіксний

17. Встановіть відповідність у вигляді букв і цифр між терміном та його визначенням

1. юридичний термін	А. норми особливого роду, що включаються органічно в механізм правового регулювання, що визначають його загальні основи, організаційні передумови
2. професіоналізм	Б. напівофіційне слово, сферою уживання якого є, як правило, усне побутово-професійне мовлення правників
3. номенклатура	В. система специфічних назв конкретних правових об'єктів: державних і міжнародних органів, установ та організацій, посад, документів, державних нагород
	Г. слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях)

18. Встановіть відповідність у вигляді букв і цифр між терміном та його визначенням

1. міжгалузевий термін	А. найменування предметів, якостей, ознак, дій, які набули значного поширення і однаково використовуються в побутовій мові, художній літературі, ділових паперах,
2. загальноживане слово	Б. загальноживане слово, яке у конкретних текстах набуває нового термінологічного значення, яке розвивається рівнобіжно до повсякденного, звужуючи останнє до рівня
3. спеціальний термін	В. термін, що має невелику продуктивність і вільно використовуються в різних галузях наукових знань
	Г. термін, що позначає поняття, які відображають специфіку певної галузі науки жаргонізму тощо.

19. З наведеного переліку поняття-метафори

- А. джерело права
 Б. юридична особа
 В. цивільний договір
 Г. злочин

20. З наведеного переліку оберіть ознаки юридичних термінів

- А. когнітивність
 Б. дефінітивність
 В. системність
 Г. інтерактивність

21. Юридичні терміни за структурою поділяються на

- А. прості
 Б. спеціальні
 В. особливі
 Г. складені
 Д. загальні

22. Виокремлюють такі способи творення юридичних термінів

- A. первинна номінація
- Б. вторинна номінація
- В. морфологічний
- Г. лексичний

23. Складові юридичної термінології (від найменшої структурної одиниці до найбільшої)

- юридичний термін
- юридична термінологія
- юридична терміносистема

Тести на доповнення

24. Найявніший визначення юридичного терміну відображає таку його ознаку як ...

25. Терміни об'єднуються в , які виражають поняття однієї галузі ...

26. Перше місце за продуктивністю складає спосіб творення юридичних термінів: термінологічне словосполучення складають приблизно 80% законодавчого словника ...

27. Історично сформована сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері законодавства, юридичної науки і практики, має назву ...

28. Слово чи словосполучення, яке позначає поняття певної предметної сфери і має визначення в юридичній літературі має назву ...

Тести ситуційного характеру

29. Замініть слова на евфемізми:

інвалід, в'язниця, дешева річ, ненадійний, низький, товстий, боягуз, грубий, він не гарний і мені не подобається, спокушати, некмітлива людина, дуже повільно.

30. Доберіть власне українські синоніми до іншомовних юридичних термінів:

юриспруденція, юрист, недействительность сделки, адаптація, інтерпретація, толкование.

31. Визначте спосіб творення юридичних термінів:

факторинг, упущена вигода, суд, позов, право, співучасник, матеріальна відповідальність, третя особа на стороні позивача, нормативно-правова конкуренція.

32. Зредагуйте словосполучення для приведення їх до відповідності до термінів терміносистем цивільного права та процесу:

Третя особа на боці відповідача, проголошення особи мертвою, заключити договір, недійсність угоди, промисловий приклад, померла спадщина.

Висновки та перспективи. Отже, в результаті студенти демонструватимуть знання усіх теоретичних питань, що базуються на знанні рекомендованої базової та допоміжної літератури, розуміння основних понять та положень теми, вміння оперувати ними при розв'язанні творчих та практичних завдань; вміння на підставі аналізу літератури, а також узагальнення практики і доктринальних позицій робити аналітичні висновки з проблем дисципліни.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права / Н.Артикуца // Право України. – 1997. – № 12. – С. 58-60.
2. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія: навч. посіб. / Н.Артикуца. – К.: Стило, 2004. – 277 с.
3. Вербенец М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. Б. Вербенец. – К., 2004. – 15 с.
4. Ключко М. Джерела походження та способи творення юридичних термінів України / М. Ключко // Вісник академії правових наук України. – 2009. – №4. – С.223-231.
5. Токарська А. С. Українська мова фахового спрямування для юристів: підручник / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – Львів : Світ, 2003. – 312 с.
6. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – 2-ге видання. – К. : Алерта, 2011. – 696 с.
7. Харченко І. І. Термінологічна компетентність як обов'язковий складник мовно-професійної культури майбутніх юристів / І. І. Харченко // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2(2). – С. 176-180. – Режим доступу до журн.: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/terv_2013_2\(2\)_32.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/terv_2013_2(2)_32.pdf).
8. Чулінда Л. І. Українська правнична термінологія : навч. посібник / Л. І. Чулінда ; Академія адвокатури України. – К. : Магістр ХХІ сторіччя, 2005. – 112 с.
9. Яцишин Н. П. Юридична термінологія як об'єкт мовознавчих досліджень / Н. П. Яцишин // Термінознавство. – 2011. – № 6. – С 219-222.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Громко Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.